

LESKU KATALIN*

A környezeti nevelés gyakorlata a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán

Rezümé E tanulmány tisztázza a környezeti nevelés fogalmát, annak fontosságát és célját. Szól a környezeti nevelésre való felkészítésről, ezért messzemenőig részletezi a tanórai lehetőségeket: kimutatja a környezeti vonatkozású tantárgyak megjelenését a tanító hallgatók képzési tervében. Beszél a civil szervezetek szerepéről a környezeti nevelésre való felkészítésben. A környezeti nevelés és a fenntarthatóság két kulcsfogalom itt, ugyanis e két fogalom magába foglal minden olyan törekvést, amely az emberiség életmódjából, szokásai-ból származó negatív következmények csökkenését szolgálhatja.

Резюме Робота присвячена дослідженню поняття „суспільне виховання”, його мета та завдання. Розглядається підготовка до суспільного життя на уроках у середній школі, визначаються предмети, які важливі при навчанні учня суспільному життю. Особлива увага звертається ролі цивільних організацій в успішному вихованні. Суспільне виховання і збереження суспільства є ключовими поняттями і роботи, оскільки саме в них приховані всі намагання, які можуть призвести до зниження рівня негативних наслідків, які випливають з традицій і способу життя людства сьогодення.

Bevezetés

A bennünket körülvevő környezet állapota napjainkban nagymértékű változáson megy keresztül. Az ilyen mértékű változások egyre gyakrabban észlelhetővé válnak mindennapi életünk során, veszélyt jelentenek egészségi állapotunkra, megszokott életminőségünkre egyaránt. A környezetért érzett aggodalom, a környezeti katasztrófák bekövetkezésétől, hatásaitól való félelem gyakran vet fel olyan kérdéseket, hogy az ember jelenlétével a Földön szükségszerűen elpusztítja-e saját életfeltételeit. Tehetünk-e egyenként valamit, hogy a globális környezeti problémák bekövetkezését megelőzzük, hatásait mérsékeljük, vagy csak a „sok kis rossz” adódhat össze egy nagy problémává?

Fel kell ismernünk, az egyes cselekedeteink kedvezőtlen változásokat idéznek elő környezetünk állapotában. Törekednünk kell a fenntartható, harmonikus fejlődésre, szükségleteink olyan mértékű kielégítésére, amivel a jövő generációk hasonló igényeit nem veszélyeztetjük.

Minden felnőttnek, de különösen nekünk, pedagógusoknak jelentős szerepünk van abban, hogy a felnövekvő generációt úgy neveljük, szokásait úgy alakítsuk, hogy mindennapi döntéseiket a meglévő környezeti/ökológiai ismereteik befolyásolják.

A környezeti nevelés fogalma és célja

A környezeti nevelés egy összetett fogalom. Tartalma az évek folyamán folyamatosan változott és változik. Megjelenésekor elsősorban biológiai-ökológiai-természetvédelmi nevelésként értelmezték. Később megfogalmazták az egészsé-

* Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar, tanársegéd. Nyugat-Magyarországi Egyetem, PhD-hallgató.

ges ember-természet kapcsolattal együtt az egészséges ember-ember kapcsolatra nevelés szükségességét is. (Láng 2002.) Mary Paden egy 2000-ben megjelent tanulmányában arról számol be, hogy egy botswanai tanácskozáson az alábbiak hangzottak el:

„A környezeti nevelés felismeri annak fontosságát, hogy a környezetet az emberi hatások összefüggésében nézze, magában foglalva a gazdaság, kultúra, politikai rendszer és társadalmi igazságosság kérdéseit éppúgy, mint a természetes rendszereket és folyamatokat.” (Wheeler és Bijur 2001. 46)

A fent említett emberi hatások sokszor és sokféleképpen károsítják a környezetet, pedig a természeti értékek védelme, a kialakuló, a környezetet fenyegető veszélyek felismerése, megelőzése, a környezetkímélő szokások elmélyítése az adott közösség létének alapját jelentik. Az iskola, az iskolai nevelés fontos feladata a környezet állapotáért felelősséget vállaló, értékeire érzékeny, cselekvőképes, értékóvó magatartással rendelkező felnőttek nevelése, ezért az Európai Unió nevelési feladatai között kiemelkedő jelentőségű a környezetvédelemre történő felkészítés (Bábosik 2004.).

Az Európai Unió által megfogalmazott nevelési feladatokkal összhangban van a Nemzeti Alaptanterv is, amely előírja, hogy a közoktatásban dolgozó minden magyar pedagógusnak foglalkoznia kell a környezeti nevelés kérdéseivel (NAT, 1995). A dokumentum a környezeti nevelést elsősorban céljai részletes ismertetésével definiálja.

1995 óta a NAT-ot többször módosították. A 2003-as változat tovább szélesíti, dinamizálja a környezeti nevelés fogalmát.

- Nem egyszerűen fenntartható társadalomról ír, hanem a társadalmak fenntartható fejlődéséről. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a környezeti nevelés szereplőinek kell aktívvá, dinamikussá válnia, hanem a végső célnak is, amely elérését a környezeti nevelés segíti (Varga 2004.).
- Új elemként jelenik meg benne a fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata. Alapjául az szolgál, hogy a környezetet, a gazdaságot és az emberi jogokat egységes egésznek tekinti, együttes fejlesztését tekinti értéknek (Wheeler és Bijur 2001).
- A környezeti nevelést a közoktatás kiemelt fejlesztési feladatának jeleníti meg, amelynek át kell hatnia az oktatás minden elemét. Ezt a folyamatot tovább erősíti a közoktatási törvény 2003-as módosítása, amely kötelezően írja elő a környezeti nevelés helyi programjának elkészítését (Közoktatási Törvény 2003).
- Az egész életen át tartó tanulás a fenntartható fejlődés feltételeként jelenik meg. Ezt a fajta tanulási folyamatot az Európai Unió is kiemelt feladatként kezeli. Memorandumában a következőket írja: *„Az egész életre szóló tanulás programjának megvalósítása szempontjából a tanulásra készítő személyes motiváció és a tanulási lehetőségek széles választékának biztosítása jelenti a meghatározó tényezőt. ... Arra kell törekedni, hogy mindenkinek legyen lehetősége kiválasztani a számára megfelelő egyéni tanulási ösvényeket, ahelyett, hogy előre meghatározott tanulási utak igénybevételére kényszerüljenek. Mindez egyszerűen annyit jelent, hogy az oktatási*

és szakképzési rendszernek kell az egyéni igényekhez és szükségletekhez alkalmazkodnia és nem fordítva” (Memorandum on Lifelong Learning, Brussels, 30. 10. 2000.).

Az Európai Parlament és annak Tanácsa 2006. december 18-án ajánlást adott ki az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. Az általuk megfogalmazott nyolc kulcskompetencia: „Az anyanyelven folytatott kommunikáció”; „Az idegen nyelveken folytatott kommunikáció”; „Matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén”; „Digitális kompetencia”; „A tanulás elsajátítása”; a „Szociális és állampolgári kompetenciák”; a „Kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia”, valamint a „Kulturális tudatosság és kifejezőkézség” (Recommendation of the EP and of the Council on key competences for lifelong learning, 2006).

Az ajánlás által megfogalmazott kulcskompetenciák köré épül a NAT 2007-es módosítása, amely a természettudományos kompetenciáról azt írja:

„E kompetencia magában foglalja az emberi tevékenység okozta változások megértését és az ezzel kapcsolatos, a fenntartható fejlődés formálásáért viselt egyéni és közösségi felelősséget” (NAT, 2007, 9.).

A kulcskompetenciákra épülnek a Nemzeti Alaptanterv kiemelt fejlesztési feladatai, így a környezettudatosságra nevelés is.

„A környezettudatosságra nevelés átfogó célja, hogy elősegítse a tanulók magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezet megóvására, elősegítve ezzel az élő természet fennmaradását és a társadalmak fenntartható fejlődését. A fenntartható fejlődés feltételezi az egész életen át tartó tanulást, amelynek segítségével tájékozott és tevékeny állampolgárok nevelődnek, akik kreatívan gondolkodnak, eligazodnak a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság területén, és felelősséget vállalnak egyéni vagy közös tetteikért. Mindez úgy valósítható meg, ha különös figyelmet fordítunk a tanulók természettudományi gondolkodásmódjának fejlesztésére. Ha a tanulók érzékennyé válnak környezetük állapota iránt, akkor képesek lesznek a környezet sajátosságainak, minőségi változásainak megismerésére és elemi szintű értékelésére, a környezet természeti és ember alkotta értékeinek felismerésére és megőrzésére, a környezettel kapcsolatos állampolgári kötelességeik vállalására és jogaik gyakorlására. A környezet ismeretén és a személyes felelősségen alapuló környezetkímélő magatartásnak a tanulók életvitelét meghatározó erkölcsi alapulnak kell lennie egyéni és közösségi szinten egyaránt. A környezeti nevelés során a tanulók ismerjék meg azokat a jelenlegi folyamatokat, amelyek következményeként bolygónkon környezeti válságjelenségek mutatkoznak. Konkrét hazai példákon ismerjék fel a társadalmi-gazdasági modernizáció egyénre gyakorolt pozitív és negatív hatásait a környezeti következmények tükrében. Értsék a fogyasztás és a környezeti erőforrások kapcsolatát, a fenntartható fogyasztás elvét. Kapcsolódjanak be közvetlen környezetük értékeinek megőrzésébe, gyarapításába. Életmódjukban a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzése váljék meghatározóvá. Szerezzenek személyes tapasztalatokat a környezeti konfliktusok közös kezelése és megoldása terén” (NAT, 2007, 15–16.).

Környezeti nevelésre való felkészítés

A NAT által megfogalmazott környezeti nevelés csak akkor válhat hatékonyvá és hitelessé, ha az megjelenik a nevelési-oktatási folyamat minden területén, minden egyes tantárgyban, tantárgyközi, tanórán, sőt iskolán kívüli tevékenységben is. Ehhez szükség van arra, hogy a pedagógusjelölteket, a jövő pedagógusait megfelelően felkészítsük az ilyen jellegű környezeti nevelési tevékenységre.

Tanórai lehetőségek

A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán óvodapedagógus és tanító szakos hallgatókat képezünk. Az óvodapedagógus szakos hallgatók képzési ideje hat félév, amely idő alatt 180 kreditet kell teljesíteniük. Ebből 22 kreditet a környezeti vonatkozású tantárgyak jelentenek. A teljesítendő kurzusok listáját, a megszerezhető kreditpontok számát, valamint a teljesítésre ajánlott félévet az 1. táblázat mutatja be.

A természetismeret tantárgy keretein belül hallgatóink a természeti környezet elemeivel, míg a technika és a barkácsolás tantárgyak keretein belül az épített környezet elemeivel ismerkedhetnek meg. A módszertani foglalkozásokon felkészítjük a leendő óvodapedagógusokat arra, hogy az elméletben megtanultakat hogyan alkalmazzák majd munkájuk során. A módszertani foglalkozásokat az óvodai gyakorlat követi, ahol a tanultakat gyakorlatban is kipróbálhatják gyakorló óvodapedagógusok irányításával.

1. táblázat. Környezeti vonatkozású tantárgyak megjelenése az óvodapedagógus hallgatók képzési tervében

A tantárgy neve	Ajánlott félév / kreditszám					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Környezetvédelmi alapismeretek	2 k					
Technika 2.			2 k			
Természetismeret 1.	2 k					
Természetismeret 2.		2 k				
Az óvodai környezetismeret módszertana ea.				2 k		
Az óvodai környezetismeret módszertana sz.				0 k		
Barkácsolás				2 k		
Óvodai gyakorlat 4. – Környezeti nevelés					2 k	
Környezeti nevelés – fenntartható fejlődés 1.*				2 k		
Környezeti nevelés – fenntartható fejlődés 2.*					2 k	
A természet csodái*						2 k
Környezetpszichológia*						2 k

A tanító szakos hallgatók képzési ideje nyolc félév. Ez idő alatt 240 kreditet kell teljesíteniük. Ebből az általános alapozó, valamint a tanító szakképzés során

* A *-gal a szabadon választható tantárgyakat jelöltem.

32 kreditet a környezeti vonatkozású tantárgyak jelentenek. A nyolc féléves képzés során a tanítójelöltek műveltségterületi képzésben is részt vesznek. A Természetismeret műveltségterület további 24 kreditet jelent. A tanító szakon teljesítendő kurzusok listáját, a megszerezhető kreditpontok számát, valamint a teljesítésre ajánlott félévet a 2. táblázat tartalmazza.

A természetismeret tantárgy keretein belül hallgatóink a természeti környezet elemeivel, míg a technika tantárgyak keretein belül az épített környezet elemeivel ismerkedhetnek meg. A módszertani foglalkozásokon felkészítjük a leendő tanítókat az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazására. Az iskolai gyakorlat során környezeti-technikai foglalkozásokat tartanak gyakorló iskolai tanítók irányításával.

2. táblázat. Környezeti vonatkozású tantárgyak megjelenése a tanító hallgatók képzési tervében

A tantárgy neve	Ajánlott félév / kreditszám							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Környezetvédelmi alapismeretek	2 k							
Technika 2.			2 k					
Természetismeret 1.	3 k							
Természetismeret 2.		3 k						
Természetismeret 3.			2 k					
A környezetismeret tantárgypedagógiája				2 k				
Technika 1.	2 k							
Technika 3.			2 k					
A technika tantárgypedagógiája				2 k				
Tanítási gyakorlat 4. – műveltségterületi képzés						2 k		
Tanítási gyakorlat 5. – műveltségterületi képzés							2 k	
Környezeti nevelés – fenntartható fejlődés 1.*				2 k				
Környezeti nevelés – fenntartható fejlődés 2.*					2 k			
A természet csodái*								2 k
Fogyasztói magatartás és média*								2 k
Környezetpszichológia*								
Élettelen természet**			3 k					
Magyarország természeti földrajza**			3 k					
Terepmunka**					2 k			
Növénytan ismeretek**					2 k			
Állattani ismeretek**					2 k			
Városökológia ea.**				2 k				
Városökológia sz.**				0 k				
Globális válságok ea.**						2 k		
Globális válságok sz.**						0 k		
Környezetszociológia ea.**						2 k		
Környezetszociológia szeminárium**						0 k		
A természetismeret tantárgypedagógiája ea.**					2 k			
A természetismeret tantárgypedagógiája sz.**					0 k			
Természetismeret műveltségterületi szigorlat**						0 k		
Ökológia ea.**					2 k			
Ökológia sz.**					0 k			
Humánétológia ea.**					2 k			
Humánétológia sz.**					0 k			

*A *-gal a szabadon választható tantárgyakat jelöltem.

**A ** a Természetismeret műveltségterület kurzusait jelöli

Gyakorlati alkalmazás

Hallgatóink a főiskolai képzés mindkét szakán olyan gyakorlatorientált tanítási órákon (környezetismeret, technika, barkácsolás, vizuális nevelés) vesznek részt, amelyeken az elsajátított ismereteket, megvalósított feladatokat közvetlenül hasznosíthatják tanítási gyakorlataikon, az általuk vezetett óvodai foglalkozásokon a kisgyermekek körében.

A gyakorlati képzésük első fázisában bemutató foglalkozásokat/tanórákat látnak, elemeznek előre megadott megfigyelési szempontok alapján. Az ezt követő félévekben órarészleteket, órákat tartanak a fokozatosság elvét figyelembe véve. Az elméletben elsajátított ismereteiket nem csak az egyes órák megtartása közben hasznosítják. Délutánonként, a napközis foglalkozások keretein belül lehetőséget kapnak környezetvédelmi szakkörök, vetélkedők, témanapok megszervezésére, lebonyolítására.

Az utolsó gyakorlati félév a komplex szakmai területi gyakorlat. Az óvodapedagógus jelöltek hat-, míg a tanítójelöltek nyolchetes gyakorlaton vesznek részt. Ennek keretében többek között környezetismereti vonatkozású foglalkozásokat, órákat tartanak, szemléltetőeszközöket készítenek, szakköröket, vetélkedőket szerveznek.

Mindkét képzési forma esetén a második félév után hallgatóink nyári gyakorlaton vesznek részt. Ezt a nyári gyakorlatot 2003 óta a Hetényegyháza melletti Nyíri erdőben található Vackor Vár Erdei Iskolában is elvégezhetik. A Vackor Várban a gyermekeknek szervezett táborok, programok, irányítása közben elsajátíthatják, hogyan kell azok természetszeretét, környezetbarát szemléletét és viselkedését kialakítani, fejleszteni. A terepgyakorlatok során a gyermekekkel együtt ismerhetik meg az erdei növény- és állatvilágot, az erdészek munkáját és az erdőgazdálkodás fogásait. A magaslesekről természetes környezetükben figyelhetik meg a vadállományt. A népi mesterségek bemutató helyein népművészek közreműködésével kipróbálhatják az agyagozást, a kenyérsütést, a szövés-fonást és a nemezelést. A szabadidő eltöltését a játék „Vackor”-vár, és az erdei környezetben felépített foci- és kosárlabdapálya segíti.

A környezeti nevelés – mint tantárgyközi nevelés

A NAT módosításai nemcsak a környezeti nevelés fogalmi körét tágították ki, hanem lehetőséget kínálnak a különböző tantárgyközi programok, keresztntantervek kialakítására is (Nyíratiné, 2005). Ezzel egyidejűleg a frontális osztálymunka, az előadás és más hasonló tanárközpontú módszerek elveszítik uralkodó szerepüket, a tanulási-tanítási folyamatok fokozatosan gyermekközpontúvá válnak. Olyan szemléletek jelennek meg, amelyek által a tanulási-tanítási folyamatok életszerűvé válnak. Ezen szemléletek egyike a projektorientált tevékenység (Poór és mtsai, 2007).

A projektszemlélet alkalmazása a nevelési-oktatási folyamatban lehetőséget ad arra, hogy a gyermekek/főiskolai hallgatók ne csak egy-egy tankönyvből, munkafüzetből, hanem közvetlen tapasztalás útján szerezzenek ismereteket az általuk választott, érdeklődési körüknek megfelelő környezeti témákról.

A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán az 1991–92-es tanévtől kezdve – elsősorban a pedagógiai vonatkozású tantárgyak ismeretanyagába építve – ismerkedhetnek meg hallgatóink a projektpedagógia elméleti háttérével. Gyakorlati tapasztalatokat a környezetismeret és technika tantárgypedagógiai foglalkozásokon szerezhetnek, ahol különböző témákat dolgoznak fel projektek formájában, és közben ismeretet szereznek a stratégia elemi szinten való alkalmazásáról is.

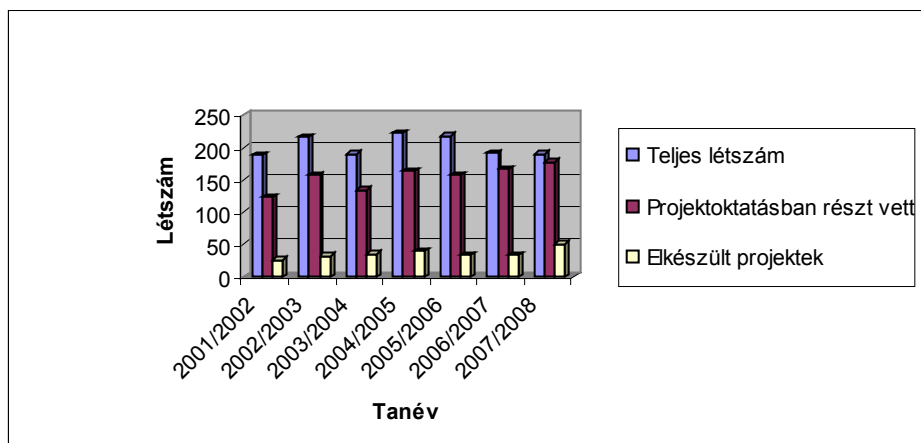
A projektek megvalósításánál az alábbi szempontokat vesszük figyelembe:

- A hallgatóknak legyen lehetőségük vagy a tanár által összeállított ajánlásból, vagy a saját ötletük alapján, érdeklődésüknek megfelelően témát választani;
- A projekteket 4–6 fős csoportokban dolgozzák fel;
- A választott téma feldolgozása komplex legyen;
- A hallgatók által elkészített projekt tartalmazza a projekttervezetet, valamint a témához kapcsolódó modelleket, munkadarabokat, játékos kísérletek leírását;
- A projekttervezet óvodásoknak/kisiskolásoknak szóljon. Olyan munkadarabokat, kísérleteket tartalmazzon, amelyek elkészítésére, elvégzésére képesek az óvodás/alsó tagozatos tanulók is. (Hegedűs, 2002)

A projektoktatásban részt vevő nappali tagozatos hallgatók számát a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat. A projektoktatásban részt vett hallgatók számának alakulása 2001–2008 között

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
Teljes létszám	189	217	190	223	218	192	190
Projektoktatásban részt vett	123	157	134	163	157	167	178
Elkészült projektek	26	32	35	39	34	33	44

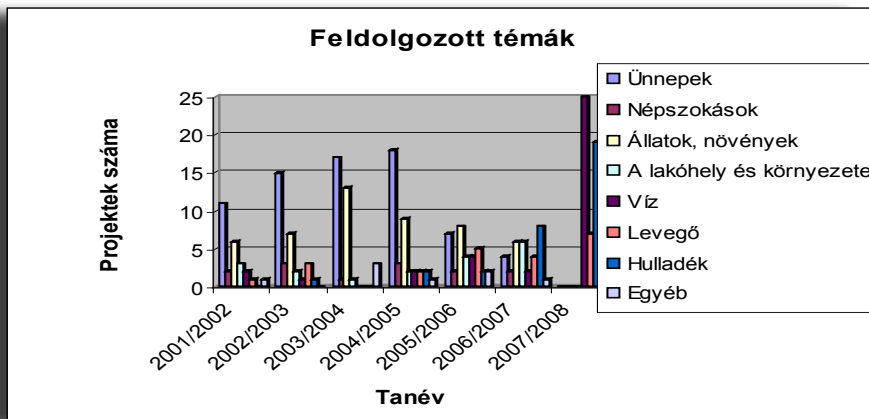

1. ábra. A projektoktatásban részt vett hallgatók számának alakulása 2001–2006 között

Az oszlopdiagramról leolvasható adatok jól tükrözik a csoportlétszám és az elkészült projektek száma közötti összefüggést. Amennyiben a 2001/2002-es valamint a 2002/2003-as tanév adatait nézzük, megállapíthatjuk, hogy a viszonylag magas hallgatói létszámokkal ellentétben az elkészült projektek száma kicsi. Ennek az a magyarázata, hogy a hallgatók projektjeiket nagy létszámú (6–7 fős) csoportokban készítették el. A 2003/2004-es tanévtől kezdve már magasabb az elkészült projektek száma, azaz a hallgatók ezekben a tanévekben kisebb létszámú (4–5 fős) csoportokban dolgoztak.

Vizsgáltuk a hallgatók által választott és kidolgozott témákat is. A legkedveltebb témák közé a következők sorolhatók: ünnepek (karácsony, húsvét, mikulás, farsang, anyák napja), népszokások, növény- és állatvilág, lakóhelyünk (falu, város, ország, ahol születtem, ahol élek), levegő, víz, hulladék. Ezek elsősorban a környezettel foglalkozó témák, amelyek az elemi szintű oktatásban tananyagként előfordulnak.

A témaválasztásról gyűjtött tapasztalatainkat a diagramról leolvasható adatok is alátámasztják.

2. ábra. A hallgatók által kidolgozott témák alakulása a 2001–2008 között

A hallgatók témaválasztása az egyéni érdeklődésüknek megfelelően nagy szórást mutat. Eddig több mint ötven, egymástól jól elkülöníthető témát dolgoztak fel az évek folyamán (Lesku 2006.).

A projektek kidolgozása során:

- A hallgatók nemcsak a múltat kutathatják, hanem egy-egy probléma megoldásánál több megoldási lehetőség közül választhatnak, figyelembe véve, hogy az egyes döntések hogyan befolyásolják akár saját jövőjüket is. Pl.: A „Hulladék”- projekt megvalósítása lehetőséget ad arra, hogy megvizsgálják a csomagolóanyagokat. Javaslatokat tehetnek arra, hogyan lehetne csökkenteni a gyakran felesleges és drága csomagolást. Milyen lehetőségek vannak az újrahasznosításukra? Közvetlen környezetükben kialakíthatják a szelektív hulladékgyűjtés feltételeit, ezzel is segítve a keletkező hulladék újrahasznosítását.

- Az egyik követelmény, hogy a téma feldolgozása komplex legyen. A komplexitás kultúrájának három fő eleme van. Az első a rendszerszemléletű nézőpont, amely figyelembe veszi a térbeli és időbeli kapcsolatokat, kölcsönhatásokat, a természeti eseményeket összeköti a társadalmi és gazdasági eseményekkel. A második elem a sokféle lehetőség és a kényszerek egyidejű fontosságának megértése a jövő lehetőségeiben. A harmadik a korlátok tudomásulvétele, amely a sokféleség tiszteletével párosul (Gulyás-Varga).
- A csoporttagok elmondhatják véleményüket egy-egy ötlettel, megoldási javaslattal kapcsolatban, a felmerülő kérdéseket különböző nézőpontokból kiindulva vizsgálják meg, tantárgyközi megközelítéseket alkalmaznak. Közben fejlődik kritikus gondolkodásuk, együttműködési képességük, és megtanulhatják mások véleményét meghallgatni, elfogadni. Pl.: A „Víz” témakörének feldolgozása során a projekt résztvevői felkereshetik az iskola közelében lévő tavat, folyót. Megfigyelhetik a víz és vízpart élővilágát, szépségeit, szennyezettségét. Interjúkat készíthetnek egy horgásszal, vízügyi szakemberrel, vízmintákat vehetnek, kísérletezhetnek. Kutatásokat folytathatnak arra vonatkozóan, hogy hogyan szabályozzák az egyes törvények a víz és környezete védelmét.
- Megváltozik a hagyományos tanár-diák szerep. A hallgatók egyre nagyobb mértékben vehetnek részt a tanulási-tanítási folyamat megszervezésében, lebonyolításában. Dönthetnek a projekttemák kiválasztásában, részt vehetnek a szabályok kialakításában, és még az értékelési folyamatban is. Így egyszerre tapasztalhatják meg a választás szabadságát és felelősségét is.
- Végeredmény minden esetben egy produktum, amely lehet egy kiállítás, interjú, egy környezetvédelmi akció megszervezése, az akción való részvétel... A produktumok elkészítése, megvalósítása lehetőséget ad arra, hogy a projektben részt vevők élményeket, tapasztalatokat szerezenek az általaik választott témáról, tehát az ismeretszerzés nem csupán egy száraz tananyag megtanulását jelenti. Pl.: ha a projekt keretein belül a diákok részt vesznek az iskolakert kialakításában, vagy az iskola közelében lévő játszótér megtisztításában, akkor megtapasztalják, hogy milyen egyéni lehetőségeik vannak környezetük rendezettebbé, szebbé tételére. Ez az élmény mindennap eszükbe jut, amikor elsétálnak a kiskert, játszótér mellett, és segít abban, hogy környezetük állapotára sokkal jobban figyeljenek.

A környezeti nevelés céljai között szerepel az aktív, kreatív, kritikusan gondolkodó, komplex, holisztikus látásmóddal rendelkező, cselekvőképes diákok nevelése. A projektpedagógia alkalmazása megfelel a fenti céloknak, hiszen a kidolgozandó, megvalósítandó projekt témája egyaránt lehet bármelyik természeti elem, vagy akár annak védelme. A témafeldolgozás során a projekt résztvevői megértik, hogy a környezeti problémák összetettek, kialakulásuk megelőzése, hatásai csökkentése csak úgy lehetséges, ha a lehető legtöbb szempontot egyenesen figyelembe vesszük.

A környezeti témájú projektek megvalósítása nemcsak a természettudományos kompetenciák, hanem a NAT által megfogalmazott többi kompetencia fejlesztésére is lehetőséget ad.

- Egy-egy probléma megfogalmazása, a megoldási lehetőségek keresése közben a résztvevők különböző magyar és idegen nyelvű cikkeket olvashatnak

el, interjúkat hallgathatnak, nézhetnek meg, információkat gyűjthetnek szakemberek megkérdezésével, internetes oldalak felkutatásával. Az elektronikus levelezés lehetőségeit kihasználva véleményeket cserélnek egymással. Eközben anyanyelven és idegen nyelven kommunikálnak, fejlődik számítógépes ismeretük.

- A produktumok megtervezése, elkészítése során különböző adatok kiszámolására, mérések elvégzésére, az élményeik, érzéseik művészetek által való kifejezésére van szükségük. Ebben a folyamatban matematikai, művészeti (zenei, irodalmi, képzőművészeti) ismereteikre támaszkodnak.
- A projektek megvalósítása közben, a témaválasztástól egészen a produktum bemutatásáig, számos döntést kell meghozniuk. Az elképzeléseik, terveik sikeres kivitelezése érdekében meg kell tanulniuk az információval és az idővel való hatékony gazdálkodást az egyéni és csoportos tanulás során egyaránt, a konfliktusok kezelését. A tanulás elsajátítását, a szociális kompetenciáik alkalmazását a kezdeményező-készség fejlesztését jelentik ezek a feladatok.

Civil szervezetek szerepe a környezeti nevelésre való felkészítésben

A környezeti nevelés csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha az azt irányító pedagógusok megfelelő társadalmi háttérrel, gondolkodásmóddal rendelkeznek. A kilencvenes években elkezdődött folyamat eredményeképpen több olyan országos egyesület és alapítvány jött létre, amely kiemelt céljának tartja a környezeti nevelőmunka segítségét. Ezeknek az egyesületeknek a tagjai főleg olyan pedagógusok, illetve oktatási intézmények, amelyek környezetvédelmi klubok, szakkörök, akciók, vetélkedők, természetvédelmi táborok, szakmai konferenciák, kiállítások szervezésével, könyvek, munkafüzetek, hírlevelek szerkesztésével jelentősen segítik a környezeti nevelést (Vásárhelyi-Victor 2003).

A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán két országos pedagógiai civilszervezetnek van a székhelye. Mindkettő tevékenységét a Környezeti és Testi Nevelési Intézet munkatársai szervezik és irányítják. Az egyik a KÖRLÁNC Országos Egyesület a Környezeti Nevelésért, a másik a Projektpedagógiai Társaság.

A KÖRLÁNC Egyesület

A KÖRLÁNC 1992-ben egy kormányközi megállapodásként indult, amit az Amerikai Egyesült Államok Környezetvédelmi Hivatala, valamint a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium kötött a magyarországi környezeti nevelés fejlesztését elősegítő közös programról. A cél a helyi közösségek bevonásával történő tanterv és programfejlesztés volt, amely a helyi környezeti értékek megővésére, a nehézségek és problémák megelőzésére, megoldására irányult. A KÖRLÁNC elnevezés dr. Havas Péter (a KÖRLÁNC egykori elnöke) nevéhez fűződik, és találóan fejezi ki a közös környezetünkben való összezártságot, az egymásra utaltságot és az együttműködés szükségességét. A kezdeti évben az Esztergomi és Kecskeméti Tanítóképző Főiskolákon létrejött munkacsoportok készítették fel a pedagógusokat a helyi óvodai és iskolai környezeti nevelési programok és tantervek kifejlesztésére.

1998-ban a KÖRLÁNC-program átalakult, önállósodott. Létrejött a KÖRLÁNC Országos Egyesület a Környezeti Nevelésért. Alapeszméje és gyakorlata a helyi közösségek bevonására épülő környezeti nevelés, ami a következő szempontok érvényesülését is jelenti:

- a helyi lakossági csoportok, önkormányzati és nem kormányzati képviseletek, szervezetek közötti együttműködés elősegítése, tájékoztatása és közös cselekvési programok támogatása;
- a közoktatási intézmények helyi környezeti nevelési programjai kialakítása és megvalósítása a helyi közösségek képviselői bevonásával és fejlesztő továbbképzésével;
- a helyi állatkert, múzeumok, nemzeti park, médiumok és a helyi sajtó bevonása az intézményes környezeti nevelés és az iskolán kívüli környezeti tudatosság fokozása-erősítése érdekében;
- helyi akciókban való partneri együttműködés: fogyasztóvédelem, hulladékgazdálkodási tevékenység, energiagazdálkodás, Föld Napja, Zöld Karácsony, fenntarthatósági programok, egészségmegőrzési kampányok, Környezetvédelmi Világnap és hasonlóké terén.

A KÖRLÁNC Egyesület munkacsoportjai többnyire a tanítóképző, tanárképző főiskolai karokon, pedagógusképzéssel foglalkozó egyetemeken tevékenykednek. Főbb tevékenységei:

A leendő pedagógusokat – a hallgatókat – egyénileg és szakmai szervezeteikkel bevonja a helyi és országos környezeti nevelési fejlesztésekbe, akciókba, vetélkedőkbe, környezeti tudatosságot erősítő kampányokba.

Pedagógus továbbképzéseket, országos konferenciákat szervez.

Nemzetközi kapcsolatokat ápol, szakmai kutatásokat végez.

Támogatja a Fenntartható Főiskola (Egyetem) akciókat és törekvéseket.

Kiadja és terjeszti a KÖRLÁNC Könyvek sorozatot, amelynek eddig 13 kötetét jelentette meg a környezeti nevelés elmélete és gyakorlata elősegítése céljából.

Szerkeszti és terjeszti a havonta megjelenő KÖRLÁNC Hírmondót. Főbb rovatai: módszertani innovációk, környezetvédelmi piactér, nemzetközi együttműködések, új kiadványok és könyvek, műhelyek életéből, programok, továbbképző sarok.

Az internetes honlap (www.korlanc.uw.hu) folyamatosan bővülő tartalommal kínálja a hazai közoktatás, felsőoktatás és a környezeti nevelésben érdekelt fejlesztő szakemberek számára mindazt az információt és tudást, amelyet felhasználhatnak a helyi programok megvalósításához és értékeléséhez (Ádám–Havas 2005.).

A Projektpedagógiai Társaság

A Projektpedagógiai Társaság 1998-ban alakult. Azóta a tanulóközpontú oktatás gyakorlatban is érvényesülő megvalósítását népszerűsíti. Nevelési, oktatási ars poeticája a tanításról a tanulásra helyezi a hangsúlyt. Tevékenysége nem korlátozódik iskolaszintekre és korosztályokra. Egyaránt foglalkozik az óvodai neveléssel, az általános és középiskolai, és a felsőfokú oktatással, neveléssel.

A projektpedagógia a gazdaságilag fejlett, demokratikus berendezkedésű országokban nagyon népszerű. A Projektpedagógiai Társaság, hasonlóan ezekhez az országokhoz, nem törekszik a projektpedagógia kizárólagos alkalmazására. Célja, új, más oktatásszervezési formák és stratégiák alkalmazásával „lágýítani” az ismeretközpontrú hagyományos oktatást. Érvényesíteni szeretné, hogy az oktatásnak és nevelésnek vannak olyan területei, ahol a projektpedagógia nélkülözhetetlen. Ilyenek többek között: kreativitásra nevelés, szocializáció, szociális tanulás, környezetvédelmi nevelés, erdei iskolák, szakkörök, művészeti programok, és nem utolsósorban a különböző tudományos diákköri tevékenységek (Hegedűs 2002.).

Összegzés

Rohanó életmódunk következménye, hogy környezetünkre nem figyelünk oda, szennyezzük azt, ami hosszú távon környezeti válsághoz vezet. Ennek elkerülése érdekében bevezetésre került a környezeti nevelés, valamint a fenntarthatóság fogalma. A két fogalom magában foglal minden olyan törekvést, amely az emberiség életmódjából, szokásaiból származó negatív következmények csökkentését szolgálja.

Nekünk, pedagógusoknak nagyon sok lehetőségünk kínálkozik arra, hogy az iskolában megvalósítsuk a környezeti nevelés feladatait. Fontos, hogy ezekkel a lehetőségekkel megismertessük hallgatóinkat, a jövő pedagógusait. Nevelői elhivatottságunk a környezeti nevelés sikerének is kulcsa, mint ahogy azt Mécs László is megfogalmazza: „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a Föld.”

IRODALOM

- Ádám F.–Havas P. (2005). A Körlánc egyesület középtávú (2005–2015) stratégiája.
- Bandiné L. A.–Golubeva I.–Poór Z.–Poór Zs. (2007). Projektfolyamatok a gyermekkori nyelvpedagógiában. Veszprém: Tanárok Európai Egyesülete
- Bábosik I. (2004). Nevelésemélet. Budapest: Osiris Kiadó
- Gulyás M.–Varga A. A környezeti attitűdtől a minőségi kritériumokig. <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=TF-Gulyas-Varga-Kornyezeti>
- Hegedűs G.–Szécsi G.–Mayer Á.–Zombori B. (2002). Projektpedagógia. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola
- Hegedűs G. (2002.). A Projektpedagógiai Társaság működése. Alapszabályzat.
- Közoktatási Törvény (2003). <http://www.om.hu>
- Láng I. (szerk.) (2002.). Környezet- és természetvédelmi lexikon I.–II. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Lesku K. (2006.). A tanítóképzős hallgatók projektjeinek értékelése. In: Hegedűs G. (szerk.): Projektpedagógia – Projektmódszer VII. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola (115–119)
- Memorandum on Lifelong Learning (2000). Brussels, www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf
- Nemzeti Alapanterv. (1995) Budapest: Korona Kiadó
- Nemzeti Alapanterv. (2007) Budapest: Korona Kiadó
- Nyiratiné N. I. (2005.). Módszertani kézikönyv nemcsak környezeti nevelőknek. Budapest: MKNE
- Palmer J.–Neal P. (1998). A környezeti nevelés kézikönyve. Budapest: Routledge – Körlánc – Infogrup
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2006:394:SOM:EN:HTML>,
- Varga A. (2004). A környezeti nevelés pedagógiai és pszichológiai alapjai. PhD-disszertáció, Budapest
- Vásárhelyi T.–Victor A. (szerk.) (2003). Nemzeti környezeti nevelési stratégia, alapvetés. Budapest: MKNE
- Wheeler, K. A.–Bijur A. P. (szerk.) (2001). A fenntarthatóság pedagógiája. A remény paradigmája a XXI. századra. Budapest: Körlánc